

**TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA ISHLAB CHIQUARISH
SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY MENEJMENT
TEXNOLOGIYALARINING INTEGRATSIYASI**

Yuldoshova Yulduz

Qarshi davlat universiteti

yulduz.yuldoshova1991@gmail.com

So‘nggi yillarda O‘zbekiston to‘qimachilik sanoati mamlakatning eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylandi. Jahon bozorida raqobat kuchayib borayotgan sharoitda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish to‘qimachilik korxonalarini uchun strategik ustuvor yo‘nalish hisoblanadi. Bu jarayonda menejment tizimini takomillashtirish, zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini joriy etish hamda ilg‘or xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Menejment tizimining samarali ishlashi nafaqat korxonaning ishlab chiqarish natijalariga, balki uning bozordagi raqobatbardoshligiga, eksport salohiyatiga va investitsion jozibadorligiga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishga yo‘naltirilgan innovatsion yondashuvlar, resurslardan oqilona foydalanish va sifat boshqaruvini kuchaytirish kabi omillar to‘qimachilik sanoatining barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi.

Menejment tizimini takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish masalasiga olimlar turli nazariy va amaliy yondashuvlardan kelib chiqib baho berishmoqda.

Masalan, N. Bloom Hindistonning yirik to‘qimachilik korxonalarida o‘tkazgan empirik tadqiqotlari zamonaviy menejment amaliyotlarini joriy etish samaradorlikni sezilarli darajada oshirishini isbotladi. Sifat nazorati, inventarizatsiyani boshqarish va ma‘lumotlar tahlilini tizimli yo‘lga qo‘yish orqali ishlab chiqarish hajmi o‘rtacha 11% ga oshgani, mahsulot sifati yaxshilangani hamda qaror qabul qilish jarayonining desentralizatsiyalashgani qayd etilgan. Shu bilan birga, bozor raqobatining pastligi va axborot yetishmasligi kabi institutsional to‘siqlar innovatsion menejment texnologiyalarini keng joriy etishda cheklov bo‘lib qolayotgani ta‘kidlangan [1].

S. Rahaman yondashuvi esa texnologik innovatsiyalarni boshqaruv metodologiyalari bilan integratsiyalashga asoslangan. U sun‘iy intellekt (AI), mashinaviy o‘rganish (ML) va IoT texnologiyalari Lean Manufacturing va Six Sigma kabi menejment vositalari bilan uyg‘unlashtirilganda, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, chiqindilarni kamaytirish va sifatni oshirish imkoniyati keskin ortishini ta‘kidlaydi. Bundan tashqari, butun

ta'minot zanjiri bo'ylab resurslardan samarali foydalanish va ekologik barqarorlikni ta'minlashda raqamli texnologiyalar muhim rol o'ynashi alohida e'tirof etiladi [2].

O'zbekistonlik tadqiqotchilar ham ushbu masalaga o'ziga xos yondashuvlar taklif etishmoqda. Jumladan, I. Yaxyaeva to'qimachilik sanoatida samaradorlikning asosiy omillari sifatida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va malakali kadrlar tayyorlashni ko'rsatadi [3]. Uning fikricha, eskirgan uskunalar va kadrlar salohiyatining pastligi ishlab chiqarish samaradorligini cheklovchi asosiy faktor bo'lib, bu muammoni yangi texnologiyalarni tatbiq etish hamda xodimlar uchun innovatsion o'quv dasturlarini ishlab chiqish orqali bartaraf etish mumkin. Natijada import hajmining qisqarishi, mahsulot assortimentining kengayishi va mahalliyashtirish darajasining oshishi kutiladi.

R. Xolikova esa samaradorlikni oshirishda klasterlash tizimining strategik ahamiyatini tahlil qiladi. Uning yondashuvida mavjud klasterlarning samaradorligini baholash metodikasini takomillashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va ishlab chiqarish zanjirini optimallashtirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilanadi [4]. R. Xolikova klasterlarni 100 ballik tizim asosida baholab, natijalarga qarab boshqaruv qarorlarini qabul qilishni tavsiya etadi.

Tahlildan ko'rinadiki, g'arb olimlari, asosan, menejment tizimida axborot oqimini yaxshilash, qarorlarni nomarkazlashtirish va raqamli texnologiyalar orqali jarayonlarni optimallashtirishga urg'u berishadi. Mahalliy olimlar esa texnologik modernizatsiya, kadrlar salohiyatini oshirish va klasterlash tizimini rivojlantirishni ustuvor deb bilishadi. Shuni ta'kidlash joizki, to'qimachilik korxonalarida samaradorlikni oshirish uchun ushbu yondashuvlarning integratsiyalashgan modeli zarur. Ya'ni, raqamli texnologiyalar, ilg'or boshqaruv metodologiyalari va mahalliy sharoitga mos kadrlar tayyorlash tizimi birgalikda qo'llanilgandagina ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlikda barqaror natijalarga erishish mumkin.

To'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda menejment tizimini takomillashtirish bo'yicha taklif etilayotgan integratsiyalashgan modelning asosiy g'oyasi texnologik innovatsiyalar, inson kapitali rivoji va tashkiliy-institutsional optimallashtirishning o'zaro uyg'unlashuvi orqali korxonaning ishlab chiqarish, tashkiliy va strategik salohiyatini maksimal darajada ro'yobga chiqarishdan iborat. Ushbu yondashuv N. Bloom tomonidan ishlab chiqilgan zamonaviy menejment amaliyotlari samaradorligi haqidagi empirik dalillar, S. Rahaman ta'kidlagan raqamli texnologiyalar integratsiyasi afzalliklari hamda I. Yaxyaeva va R. Xolikova tomonidan ilgari surilgan mahalliy sharoitga mos kadrlar tayyorlash va klasterlash tizimi kabi institutsional yechimlarning sinteziga asoslanadi.

Modelning mohiyatini belgilovchi asosiy jihat shundaki, u faqat texnologik modernizatsiyani emas, balki inson resurslari salohiyatini oshirish va boshqaruv tizimining tashkiliy moslashuvchanligini ham birgalikda rivojlantirishni nazarda tutadi. Bunda texnologik blok ishlab chiqarish jarayonini raqamli vositalar (AI, IoT, ML) va ilg'or boshqaruv

metodologiyalari (Lean, Six Sigma) orqali optimallashtirsa, inson kapitali rivoji blokida malaka oshirish, menejerlar vakolatini kengaytirish va zamonaviy o'quv dasturlarini tatbiq etish ko'zda tutiladi. Tashkiliy-institutsional blok esa klasterlash tizimi, sifat menejmenti standartlari va axborot oqimini optimallashtirish orqali ishlab chiqarishning barcha bo'g'inlarini uzviy integratsiyalashga xizmat qiladi.

Taklif etilayotgan integratsiyalashgan menejment takomillashtirish modeli ishlab chiqarish samaradorligini oshirish jarayonini tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshirishga yo'naltirilgan. Ushbu model, avvalo, korxonadagi mavjud ishlab chiqarish, boshqaruv va tashkiliy jarayonlarning chuqur diagnostikasidan boshlanadi. Bu bosqichda SWOT va GAP tahlil metodlari yordamida resurslardan foydalanish samaradorligi, ishlab chiqarish quvvatlarining bandlik darajasi, xarajatlar tuzilmasi, mahsulot sifati hamda mehnat unumdorligi kabi asosiy ko'rsatkichlar aniqlanadi. Natijada, samaradorlikka ta'sir qiluvchi muhim ichki va tashqi omillar kompleks baholanadi.

Keyingi bosqichda diagnostika natijalari asosida texnologik modernizatsiya amalga oshiriladi. Bunda ishlab chiqarish jarayonlariga raqamli texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt (AI), mashinaviy o'rganish (ML), narsalar interneti (IoT) kabi ilg'or yechimlar tatbiq etiladi. Shu bilan birga, Lean Manufacturing va Six Sigma metodologiyalari orqali ishlab chiqarishdagi isrofgarchiliklar kamaytiriladi, jarayonlar optimallashtiriladi va mahsulot sifati barqarorlashtiriladi. ERP (Enterprise Resource Planning) hamda SCM (Supply Chain Management) tizimlarining joriy etilishi esa resurslarni rejalashtirish va ta'minot zanjirini samarali boshqarishga xizmat qiladi.

Modelning uchinchi tarkibiy qismi sifatida inson kapitalini rivojlantirish choralari ko'zda tutiladi. Xodimlar uchun malaka oshirish dasturlari, amaliy treninglar va ishlab chiqarishga integratsiyalashgan o'quv markazlari tashkil etiladi. Ayniqsa, o'rta bo'g'in menejerlarining strategik qaror qabul qilish vakolatlari kengaytiriladi va ularning zamonaviy boshqaruv ko'nikmalarini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratiladi.

Tashkiliy-institutsional optimallashtirish bosqichida klasterlash tizimidan foydalanish orqali ishlab chiqarish, logistika va marketing bo'g'inlari o'zaro uzviy bog'lanadi. Xalqaro sifat menejmenti va ekologik standartlar (ISO 9001, ISO 14001) joriy etilib, mahsulot sifati va ekologik barqarorlik kafolatlanadi. Axborot oqimini tizimlashtirish esa qaror qabul qilish jarayonlarini tezkor, shaffof va aniq ma'lumotlarga asoslangan shaklga keltiradi.

Modelning yakuniy bosqichida monitoring va baholash jarayonlari amalga oshiriladi. Bu jarayonda asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI), uskunar umumiy samaradorligi indeksi (OEE) hamda 100 ballik klaster samaradorlik indeksi asosida natijalar muntazam o'lchanadi. Monitoringdan olingan ma'lumotlar asosida doimiy takomillashtirish (Continuous Improvement) strategiyalari ishlab chiqilib, model elementlari bozor raqobati va texnologik tendensiyalarga mos ravishda yangilanadi.

Shunday qilib, taklif etilayotgan mexanizm texnologik innovatsiyalar, inson resurslari rivoji va tashkiliy tizim optimallashtirilishini yagona, o'zaro uzviy bog'langan integratsiyalashgan boshqaruv konsepsiyasi doirasida uyg'unlashtiradi. Bu yondashuv ishlab chiqarish jarayonlarining barcha bo'g'inlarini, jumladan, rejalashtirish, ishlab chiqarish, logistika, sifat nazorati va marketingni yagona tizimga birlashtirib, resurslardan maksimal darajada samarali foydalanish imkonini yaratadi. Natijada, korxona nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va mahsulot sifatini yaxshilaydi, balki ichki boshqaruvning moslashuvchanligini, strategik qaror qabul qilish tezligini ham ta'minlaydi. Bunday kompleks yondashuv, o'z navbatida, xalqaro bozordagi raqobatbardoshlikni izchil mustahkamlash, eksport salohiyatini oshirish hamda barqaror iqtisodiy o'sish uchun mustahkam asos yaratadi. Shu tariqa, model ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan birga, korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini qo'llab-quvvatlaydigan innovatsion menejment platformasi vazifasini bajaradi.

Adabiyotlar:

1. Bloom N., Eifert B., Mahajan A., McKenzie D., Roberts J. (2011). Does Management Matter? Evidence from India. Behavioral & Experimental Economics eJournal. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-5573>.
2. Rahaman M. (2025). Supply Chain Optimization in Textile Engineering: Leveraging Data Analytics for Efficiency and Sustainability. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5017812>.
3. Yaxyaeva Inobat, Y. (2023). Developing Cost-Effective Production in Uzbekistan's Textile Industry. Academia Open. <https://doi.org/10.21070/acopen.8.2023.6202>.
4. Kholikova R. (2022). Improving the methodology for assessing the efficiency of cotton-textile clusters in Uzbekistan. Economics and education. https://doi.org/10.55439/eced/vol23_iss4/a34.